

Oud Woudenberg

2004-3

*is een uitgave van de Stichting Oud Woudenberg.
Deze Stichting is opgericht op 15 december 1955
En stelt zich ten doel:*

- 1. Het verzamelen en tentoonstellen van voorwerpen van oudheidkundige aard
betrekkend op of gevonden in de gemeente Woudenberg en omgeving.*
- 2. Het verhogen van de kennis van de geschiedenis van de gemeente Woudenberg.*
- 3. Het naspeuren van de zeden en gewoonten in de gemeente Woudenberg in ver-
leden en heden.*

*Voorzitter: P.D. de Kruif
Secretaris: O.G.A. Honders
Rembrandtlaan 40
3931 TK Woudenberg
(033)2863649
Postadres: Postbus 2. 3930 EA Woudenberg
Penningmeester: H. Schouten
Postbank nr: 2057783
Banknummer: 37.24.34.401*

*Redactie
'Oud Woudenberg': W. de Greef
H.G. Moesbergen
E.C. Veldhuis (eindredacteur)
Nico Bergsteijnweg 67
(033)2862799*

*Aanmelden en wijzigingen
donateurs: Postbus 2, 3930 EA Woudenberg*

Minimale donatie: €7,50 per jaar

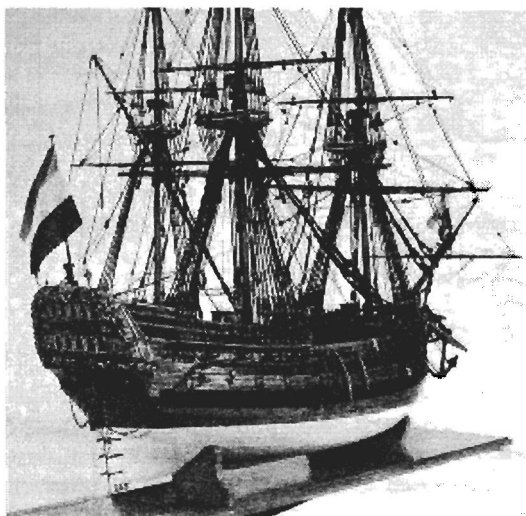
*De Oudheidkamer aan de Schans nr. 20 is geopend op iedere tweede vrijdag van de
maand van 19.00 tot 20.00 uur en elke maandag van 14.00 tot 15.30 uur.
Contactpersoon Oudheidkamer: C. Pater- De Lange (033) 286 2595*

Inhoud

'Oud Woudenberg'

2004 nr.3

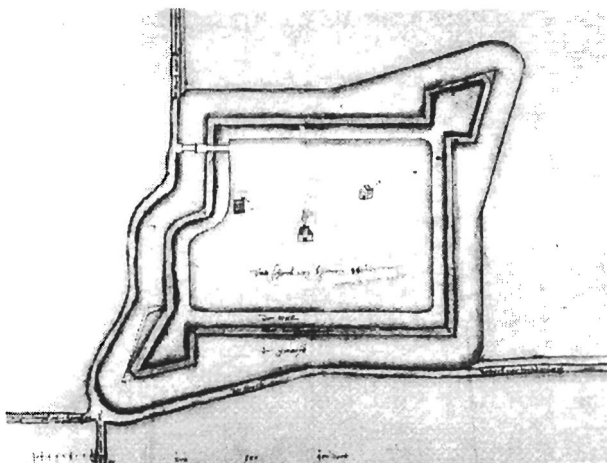
1. Woord vooraf	blz. 2.
2. Veldschans te Woudenberg	blz. 3.
3. Steenhof(f)s in Woudenberg	blz. 10.
4. Historische avond	blz. 21.
5. Hoe mooi het was in Delft	blz. 22.
6. Van de bestuurstafel	blz. 23.
7. Twee portretten	blz. 24.

V.O.C.-retourschip 'Herstelde Leeuw' (zie blz. 20.)

■ _Woord vooraf

Wim Schipper heeft dit keer een artikel geschreven over de **Veldschans te Woudenberg**. De schans werd opgeworpen om controle te hebben over de oost-westroute die was gelegen op zandruggen tussen het drassige land. Voor eventuele invallers was het de enige begaanbare weg richting Utrecht. Studies van de Stichting Menno van Coehoom geven aan dat oude afbeeldingen die gebruikt worden om aan te geven hoe de plattegrond van De Schans er ooit heeft uitgezien niet juist zijn. Er zijn twee ontwerp-tekeningen bekend. De vaakgebruikte, maar niet gerealiseerde, staat hieronder; het wel gerealiseerde ontwerp ziet u in het artikel van Schipper.

Niet gerealiseerd ontwerp van de Veldschans te Woudenberg

Steenhof(f) in Woudenberg:

Bij toeval ontdekte de eindreacteur de genealogische beschrijving van de familie **Steenhof(f)**. Daarin wordt ruimschoots aandacht besteed aan het dorp Woudenberg. Waarschijnlijk komen de **Steenhof(f)s** uit Duitsland (toen was de naam Steinhoff) en hebben ze zich over Nederland verspreid. Eén tak is in Woudenberg gekomen aan het begin van de 17de eeuw. Hun verhaal geeft een aardig beeld van Woudenberg in die tijd. De naam **Steenhof(f)** komt niet meer in Woudenberg voor, maar in hun verhaal is zeker interessant de relatie met mensen die familienamen droegen die hier nog steeds voorkomen. Mogelijke voorouders dus! De tekst in 'Oud Woudenberg' is grotendeels gebaseerd op de tekst, zoals die op internet is gepubliceerd.

Tenslotte wat informatie over de **'historische avond' op 23 november a.s.**, mededelingen van het bestuur en een verslag van het uitje naar Delft. De redactie wenst u veel leesplezier.

2. De Veldschans te Woudenberg

Inleiding

De achttiende Open Monumentendag in 2004 met als titel: "Merck toch hoe Sterck" stond in het teken van verdediging. Deze titel is afkomstig uit het bekende boek van Valerius getiteld: "Gedenckklanck" en handelt over het verzet tegen de Spanjaarden tijdens de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648). Aanleiding voor het thema is de herdenking van de driehonderdvijftigste sterfdag van de vestingbouwer Menno van Coehoom.

Menno van Coehoom

Hoewel de organisatie dit jaar uitstekend werd verzorgd door de gemeente Renswoude, zijn wij als Stichting Oud-Woudenberg toch enigszins verplicht aandacht te besteden aan een verdedigingswerk te Woudenberg. Deze Veldschans stamt uit de Tachtigjarige Oorlog en staat los van de Grebbelinie, die gedeeltelijk ook op het grondgebied van de gemeente Woudenberg ligt.

In dit artikel zullen we het wel en wee van de schans onder de loep nemen.

Historische achtergronden

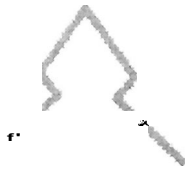
In een rapport uit eind 16de eeuw spreekt men van: "eene lege valleije tusschen geberchte, wesende eendeels onlanden, broeuken ende vennen, met vele graften doergebroke", met andere woorden: de Gelderse Vallei¹ bestond uit een onbegaanbaar, onbewoond, moerassig gebied, met hier en daar enige boven het moeras uitstekende dekzandruggen.

¹ Voor het eerst (?) wordt er gesproken over de Gelderse Vallei in 1792 in een rapport van de Directeur-Generaal der Fortificatiën aan de Raad van State. In dit rapport wordt de term "Geldersche Valleije" gebruikt voor het gebied tussen de Grebbe aan de Rijn en Spakenburg aan de Zuiderzee.

De wegen door de Gelderse Vallei liepen zoveel mogelijk over deze dekzandruggen. Bij Woudenberg kwamen een aantal belangrijke wegen bij elkaar, die de provincies Utrecht en **Gelderland** verbonden en er bestond een weg via Woudenberg naar Amersfoort.

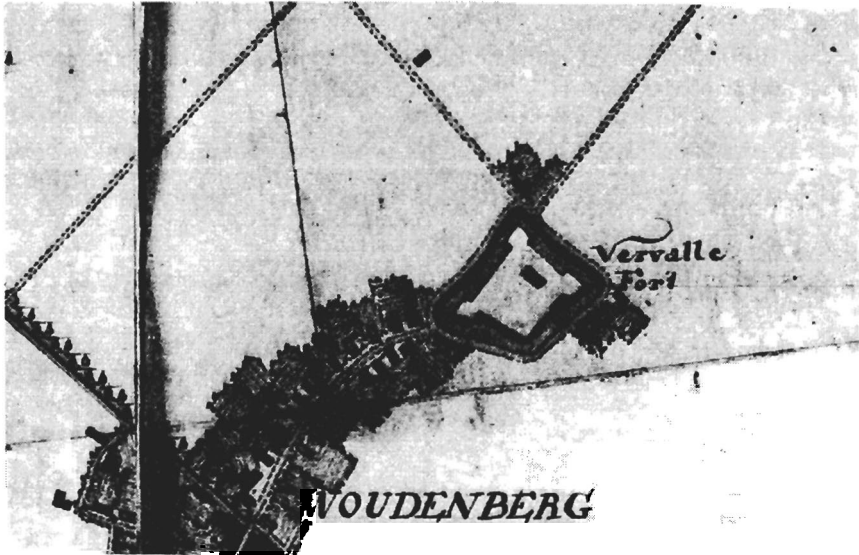
In 1582 waren er nog Spanjaarden naar het westen getrokken over de weg van Amersfoort via Woudenberg naar Utrecht. Om dit in de toekomst te verhinderen had de Raad van State het plan opgevat om in de Gelderse Vallei een verdedigingslinie van schansen te bouwen. De linie zou bestaan uit vijf schansen tussen Amersfoort en Rhenen. De aanleg van de schans te Woudenberg werd als eerste ter hand genomen. Wanneer de bouw precies heeft plaatsgevonden, is niet bekend. Maar het feit dat de schans al in 1590 moest worden hersteld, doet vermoeden dat vrij snel na het opstellen van het rapport, met de bouw is begonnen.

Het verdedigingswerk was gebouwd volgens het Oud-Nederlands stelsel van vestingbouw, vierhoekig met bastions,

Schematische weergave van een bastion

wallen en een brede gracht er omheen. De afmetingen waren echter groter dan normaal het geval was, waardoor de "aankleding" van de schans met twee bastions en nog een halve bastion maar povertjes was. Aan de zuidzijde bevond zich een ophaalbrug, de toegang werd gedekt **door** het zuid-westbastion. Al tijdens het beleg van 's Hertogenbosch in 1629, breidden de Spanjaarden hun offensief uit richting Utrecht en vonden de Staten van Utrecht het raadzaam dat de schansenlinie verder versterkt moest worden en al op 11 augustus was de schans te Woudenberg wat bouwwerkzaamheden betreft gereed. De Spanjaarden braken echter al op 13 augustus door tot Scherpenzeel, voordat de schans operationeel kon worden gemaakt. Veel tegenstand boden de Hollandse troepen niet en de schans werd bij de nadering van de Spaanse soldaten door het krijgsvolk en de arbeiders dan ook vroegtijdig verlaten. Toen de Spanjaarden zich moesten terugtrekken, omdat hun thuisbasis in Wesel (Duitsland) door hun tegenstanders werd veroverd, **hervatte** men in september de werkzaamheden om de schans te verbeteren.

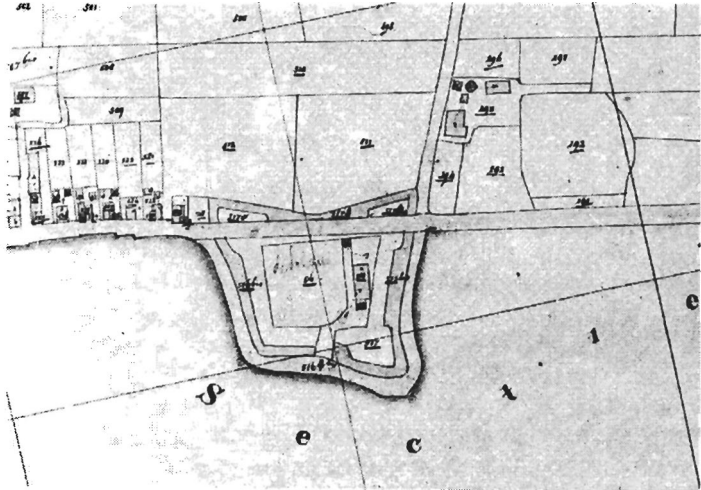
Vervallen veldschans bij Woudenberg

Deze werkzaamheden werden echter in december van het zelfde jaar gestaakt omdat de Staten het niet eens konden worden over de betaling van de kosten. Uiteindelijk waren de verbeteringen gering. Of de aannemers ooit hun geld ontvangen hebben, is niet duidelijk. In 1672, ten tijde van de Franse inval, was de schansenlinie in slechte staat en de veldschans in Woudenberg kwam zelfs niet voor op de inventarisatielijst van verdedigingswerken. De schans had blijkbaar in deze linie een secundaire rol toebedeeld gekregen. Pas in 1741 kwam de schans weer ter sprake in een rapport van inspecteur De Roy. In een later doorgehaalde passage die uit de officiële versie was verwijderd, stelde hij, dat het opnieuw opmaken van de schans "van enige consideratie" moet zijn. De vijand kon gebruik maken van de weg door Scherpenzeel. Het opmaken van de schans zou weinig moeite kosten. In plaats van de veldschans werd echter de Grebbelinie verbeterd en verloor de schans definitief zijn functie als landsverdedigingobject.

In 1825 werd dan ook begonnen met de aanleg van een verharde weg,² die door de schans zou gaan lopen. Om de omleiding om de

² Het initiatief voor de bestrate weg van Arnhem naar Bavoort komt van de grondeigenaren onder woordvoerderschap van Gerrit Godard Taets van Amerongen van Renswoude. Het plan wordt in 1825 bij Koninklijk Besluit goedgekeurd.

schans op te heffen, werd een deel van de twee noordelijke bastions en de noordcourtine (=verbindingswal of -muur tussen twee bastions) weggehaald en werden de grachten aan die zijde gedeeltelijk gedempt. Op de Kadastrale Minuutkaart van 1832 is de aanleg duidelijk te zien.

Weg over de noordelijke bastions van de veldschans; huidige Stationsweg

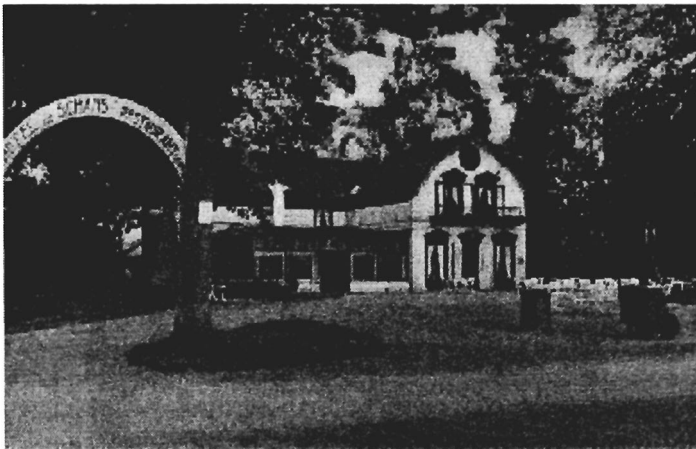
Eigenaren

De veldschans werd gebouwd op percelen die eigendom waren van jonkheer Bentingh, waarop ook zijn huis stond, waarin hij gewoon mocht blijven wonen. Ook de schout woonde in hetzelfde pand en er werd recht **gesproken**. Het was een groot huis met zes "haerdsteden" en bakovens en het bezat gebrandschilderde ramen.

In 1606 diende Judith Bentingh, dochter van jonkheer **Willem** Bentingh en Geertruyt van Zuylen van **Nyvelt**, een verzoek in bij het landsbestuur om vergoeding van geleden schade, opgelopen door de bouw van een "seecker fort ofte schantse". en of zij het erf genaamd "de Poort" weer mocht gebruiken.

In de zeventiende eeuw werd de familie Van Lijnden, Heren van Geerestein, eigenaar. Sindsdien en tot ver in de 20ste eeuw behoorde de grond waarop de schans was aangelegd tot het bezit van de Heren van Geerestein. Zo woonden in de negentiende eeuw familieleden van jonkheer Hooft van Geerestein in het pand, die deze ambachtsheerlijkheid in 1834 gekocht hadden van Jacob, Hendrik Graaf van Rechteren. Rond 1850 werd het oude huis vervangen door

nieuwbouw. In dit nieuwe huis was aanvankelijk een notariskantoor gevestigd; later werd het omgebouwd tot **hotel-café-restaurant "De Schans"** en werd er een serre bijgebouwd.

Hotel De Schans

Na de val van de Grebbelinie fungeerde de schans als verzamelpunt voor **de** terugtocht achter de Hollandse Water Linie. In de 2° wereldoorlog deed die dienst als Ortscommandanturen na de bevrijding kreeg het tijdelijk de functie van hoofdkwartier van de Binnenlandse **Strijdkrachten** (B.S.) Daarna werd het weer als hotel ingericht.

Het hotel werd na brand in 1974 gesloopt. In het laatste decennium van de vorige eeuw werd op het schansterrein een appartementen-complex gebouwd. Dit nieuwe gebouw kreeg de naam "Residence de Schans".

Reconstructie de Schans

Door **E.J. Brans** werd in opdracht van de **Heidemaatschappij**³ in 1990 op basis van archiefonderzoek en de vroegste kadastermetingen uit 1825 een reconstructie gemaakt.

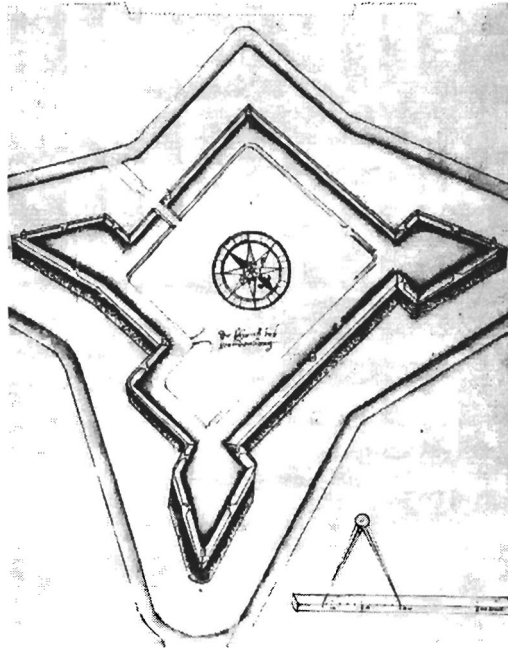
Rond 1590 zijn twee ontwerptekeningen voor een schans te Woudenberg bekend. De begeleidende tekst is echter verloren

³ Het maken van een restauratieplan voor de veldschans in 1990 werd gegund aan de **Heidemaatschappij** omdat deze maatschappij veel ervaring had opgedaan bij het restaureren van vergelijkbare schansen.

gegaan. Hierdoor is de status van deze tekeningen niet exact vast te stellen.

De eerste tekening laat een rechthoekige schans zien met op de twee tegenover elkaar liggende hoeken een bastion (zie blz. 2.). Deze plattegrond wordt in vrijwel elk boek vermeld waarin de schans wordt beschreven. De veldschans is echter nooit volgens deze plattegrond gebouwd.

De andere tekening toont een rechthoekige schans met aan de noordzijde twee bastions en aan de zuidoostzijde een half bastion.

Gerealiseerd ontwerp (1590) van de veldschans bij Woudenberg

Er wordt vanuit gegaan dat de schans volgens deze tekening is gebouwd. Aan de hand van de aanwezige resten en het reconstrueren van latere kaarten komt de vorm slechts op een detail niet overeen met het ontwerp van bovenstaande tekening; de westelijke courtine staat niet loodrecht op de zuidelijke courtine. Omdat niet precies meer te achterhalen is hoe de **wallen** geconstrueerd waren, werd de Bliemerschans bij 's Hertogenbosch, als voorbeeld genomen omdat die veel gelijkenis vertoonde met de veldschans te Woudenberg. Voor het opwerpen van de wallen zal

hoofdzakelijk gebruik gemaakt zijn van de grond die uit de gracht kwam. Deze grond was nogal zanderig. Om het afkalven van de taluds te voorkomen, had men hoogstwaarschijnlijk de taluds afgedekt met graszoden. Het was in die tijd mode om de graszoden (plaggen) in een halfsteens verband op te stapelen. Deze afdekking werd om de vijf lagen plaggen verder verstevigd door het aanbrengen van rijshouten vlechtwerken. (Iets voor de Pyramide van Austerlitz?). De bovenste laag plaggen werd met de wortelzijde omhoog gelegd. Op de ontwerp-tekening van 1590 staat iets getekend wat zou kunnen duiden op versterking van de wallen met meidoorn- of andere stekelige hagen.

Cultuurhistorische waarde

Volgens de Stichting Menno van Coehoorn hebben de restanten van de veldschans zoals de grachten en wallen grote cultuurhistorische waarde. Interessant is de geschiedkundige en krijgshistorische waarde omdat het verdedigingswerk tijdens de Tachtigjarige Oorlog in opdracht van de Staten van Utrecht werd gebouwd. Ook is de schans uniek in Nederland door de uitzonderlijke grote omvang en omdat het de laatste nog goed herkenbare schans van dit type in Midden-Nederland is.

De schans vertegenwoordigt een verdedigingssysteem dat rond 1600 in ontwikkeling was en dat tot ver in de 19de eeuw van belang zou zijn. Als park bezit "de Schans" ook nog landschappelijke waarde.

Wim Schipper

Met dank aan **Bert Rietberg** van Stichting 'De Grebbelinie' voor de informatievoorziening. Zie ook: www.grebbelinie.nl (Stichting Grebbelinie)

Bronnen:

- R.F.P De **Beaufort** & Louis **Jansen** : Over de geschiedenis & volksleven van Woudenberg.
- E.J. Brans : De schans te Woudenberg in "Water ter verdediging".
- Elisabeth Stades-Vischer & Karen Veenland-Heineman : Woudenberg; geschiedenis en architectuur.
- H.P. Deys : De Gelderse Vallei in oude kaarten.

De Stichting Menno van Coehoorn is een landelijke vrijwilligersorganisatie die sinds 1932 ijvert voor het behoud van historische verdedigingswerken zoals stadspoorten en wallen, vestingen, forten, kazematten, stellingen en linies.

3. Steenhof(f)s in Woudenberg

Voor dit artikel kreeg de redactie toestemming van Rebecca Steenhoff. Het verhaal staat ook op de familiesite op internet. Rebecca Steenhoff geeft aan: "Veel adviezen kreeg ik van ir. W.H.M. Nieuwenhuis, u ongetwijfeld bekend. Helaas is hij niet meer onder ons. Ook van dr. J.C. Klesser uit Scherpenzeel kreeg ik adviezen. Ton Steenhof zocht alle data bijeen". Het verhaal is redactioneel zo hier en daar aangepast.

Hendrik Steenhoff is de eerste Steenhof(f) waarvan bekend is dat die in Woudenberg heeft gewoond. Zijn zoon Jan wordt door de familie echter gezien als de 'oudste' Woudenbergse Steenhof(f).

Jan Hendriksz moet geboren zijn tussen 1630 en 1660. Waar is niet bekend. Hij leefde rond zijn 20e / 30e levensjaar in ieder geval in Woudenberg.

Hoe kunnen we ons dat 17de eeuwse Woudenberg voorstellen?

Woudenberg

Het verhaal van de Steenho(f)s speelt zich af in het **dorp** Woudenberg, met de kerk als centraal punt.

In het westen, net buiten de dorpskern lag de gemeenschappelijke weidegrond, 'de Meent'. Het recht op gebruik van de Meent was voorbehouden aan de eigenaars van perceeltjes land binnen de dorpskern. De boeren in het buitengebied hadden hun eigen grond. Elke morgen werden de koeien van de dorpskernbewoners naar de Meent gedreven over de stenen brug over de Grift. 's Avonds bracht de herder de beesten weer terug tot het buitenste gedeelte van de dorpskern, vanwaar ze zelf de weg vonden naar hun eigen stal. Praktisch alle huizen in het dorp hadden een stal voor één of meer koeien die zuivel en vlees moesten leveren.

Er bestaat geen oude plattegrond van het dorp. Ook zijn er geen 17de eeuwse afbeeldingen.

Wel is bekend dat er niet veel is veranderd in de 17de en 18de eeuw. Wanneer we afbeeldingen bekijken uit de 18de eeuw, krijgen we toch enigszins een beeld van het dorp waarin Jan leefde.

De dorpskern werd gedomineerd door drie straten, parallel gelegen, van zuid naar noord, aangeduid als Voorstraat, Middenstraat en Achterstraat.

De straten waren al in de tijd van Jan bijna helemaal bebouwd. De grond was in de 17de eeuw waarschijnlijk al net zo ingedeeld als later, op de kadasterkaart van 1832 te zien is.

Al zolang men zich kon herinneren had Woudenberg een kerk. Centraal gelegen in het dorp, de huizen eromheen. Het was een oude kerk. Tweede helft 14de eeuw gebouwd met sloopmateriaal van het eerste kasteel van Woudenberg, dat stond op het kruispunt Vondellaan en 't Schilt.

Er zijn de nodige verhalen bekend over plunderingen, afbraak, en herstelwerkzaamheden van en aan de kerk.

Het is bekend dat in de jaren rond de geboorte van Jan de kerk er slecht aan toe was, '*ellendich* door *d'ongeregeltheit* van den voorgaenden dienaar'. Na de Reformatie was het katholicisme officieel verboden. In Woudenberg werden nog wel af en toe kinderen stiekem 'paepsch' gedoopt bij de mensen thuis.

In het westen van de dorpskern, aan de Burgwal bij de Achter- en Middenstraat, lag de ruïne van wat ooit het tweede kasteel Woudenberg was. Gebouwd in de 15e eeuw en samen met de kerk het fundament van wat zou uitgroeien tot dit dorp. In de tijd van Jan was er van die oude burcht niet veel meer over.

In Woudenberg was sinds de 16de eeuw de Sint Anna Broederschap gevestigd. De broederschap had een eigen altaar in de kerk en zorgde ervoor dat er (voor het eigen zielenheil en dat van anderen) missen werden gelezen. Deze 'vieringen' werden meestal afgesloten met een uitgebreid diner. De broederschap had in het dorp zo haar eigen belang, want de leden bemoeiden zich met de armenzorg. Na de Reformatie vervielen veel oude gebruiken, maar hun armenzorg bleef bestaan. Met de kerk zelf had de broederschap nogal eens onenigheid over de armenzorg.

Het dorp had een school, ook al ten tijde van Jan. De kerk was verantwoordelijk voor het **onderwijs**. In Woudenberg was de koster tevens schoolmeester. Dat was al sinds de 17de eeuw zo, en dat zou tot in de 19de eeuw zo blijven. Vandaar dat er 'les' werd gegeven in de kosterij. De eerste school kunnen we dan ook vinden in de kosterij, naast de pastorie. Het stukje straat werd Schoolstraat genoemd. De koster zal veel aandacht hebben gehad voor bijvoorbeeld zingen. Ook zal hij geprobeerd hebben de kinderen wat lezen bij te brengen. De bijbel moest immers gelezen kunnen worden. Misschien dat het vak schrijven er soms bij inschoot. De genoemde pastorie staat er sinds vele eeuwen. Een groot en statig herenhuis, ten oosten van de kerk, op de hoek van de Schoutstraat en de Schoolstraat. Hier woonde de predikant (voor de Reformatie woonde de pastoor er).

De pastorie werd een aantal jaren geleden fraai gerestaureerd door de pas overleden heer A. Schuurman.

Het was rustig in het dorp, ten tijde van Jan. Woudenberg werd in die jaren gespaard voor oorlogsgeweld. In de eeuwen ervoor zeker niet. Meer dan eens werd het dorp belegerd, geplunderd en leeggeroofd. Meer dan eens was het slachtoffer in een strijd tussen hertogen (van **Gelre**) en de bisschoppen (van Utrecht). Het werd regelmatig aangevallen door de Geldersen. De bevolking vluchtte dan uit het dorp.

Het is heel wel mogelijk dat Jan afstammeling is van één van de vele import-Geldersen. We weten dat er in de 16e eeuw nogal wat Gelderse militairen met een Woudenbergs meisje getrouwd zijn en in Woudenberg zijn blijven hangen. Ook in bijvoorbeeld de Tachtigjarige Oorlog had het dorp veel hinder van de doortrekkende troepen.

Jan Steenhoff, de eerste met 'een verhaal'

Geboren tussen 1630 - 1660. Hoewel zonder 'bewijzen', want het huwelijksregister van Woudenberg begint in 1684 en is slechts bij benadering te reconstrueren,

Jans eerste levensteken is zijn huwelijk met **Gosentje** Roelofs. Hij woonde (mogelijk al voor het huwelijk) in haar ouderlijk huis. Het is waarschijnlijk, dat **Gosentje** in het bewuste huis is opgegroeid en mogelijk ook is geboren. Gezin Goossensz woonde er al vóór 1675. Het huwelijk moet omstreeks **1676/1677** gesloten zijn-

Gosentje is de dochter van **Roelof** Goossensz en **Beatrix** Aarts.

Er zijn verschillende reeksen locale belastinglijsten van Woudenberg bewaard gebleven.

De oudste, betreffende het zogenaamde logiesgeld '**Reckeninge ende uytsettinge**' van de logys gelden over Woudenberg, Geresteyn en de Ginckel dateert van 1680; daarin komt Jan Hendriksz niet voor. (Pas in 1682 gaat hij betalen).

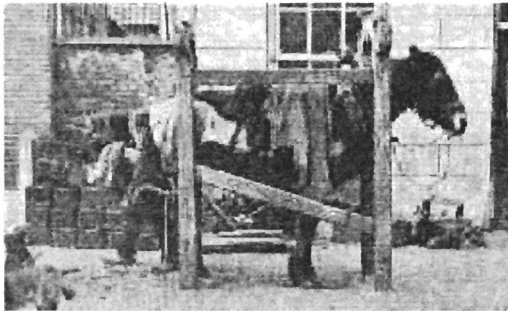
Wél vinden we zijn schoonvader **Roelof** Goossensz op de lijst terug: **Roel Gosens**, met **sijn swager**. In het Middelnederlands betekent 'swager': ieder door huwelijk 'meevermaag-schap't' persoon, dus ons huidige woord 'zwager' maar ook 'schoonzoon'.

En daarmee hebben wij de verklaring: Jan Hendriksz trouwde met **Gosentje** een dochter van **Roel Gosensz**.

De Oostal

Jan was smid. Omdat er geen zekerheid is over de exacte datum van het huwelijk van Jan en Gosentje, is niet bekend of Jan al voor zijn kennismaking met haar als smid werkte. Er is in ieder geval in het kerkboek van Woudenberg een verzoek gekopieerd van 2 november 1677 van 'Jan Hendriksz Steenhof smit', ***om te mogen hebben tot zijn gebruik een roede gronds van de kerk in de lengte en 6 voeten in de breedte om een oostal te mogen setten naast de Kerkstraet alhier, agter de hofstede van Willem Claasz zuidwaarts, noordw. de kerk, westw. Roel Gosensz, oostw. Cornelis Lambeertsz.***

Dit verzoek is goedgekeurd, mits hij 10 stuivers per jaar zou betalen. Een **oostal** is een installatie waarin men paarden beslaat, later hoefstal genoemd (zie foto).

Jan werkte dus in 1677 mogelijk al als smid. We kunnen vrij precies aangeven waar zijn **oostal** lag.

Tussen de Midden- en de Voorstraat lag een 'pad' dat duidelijk gebruikt werd om sneller van de Voor- naar de Middenstraat (en de kerk) te kunnen gaan. Dit stuk werd 'de Kerkstraat' genoemd. Het woonhuis lag ruwweg op de linkerhoek van **Kerkstraat/** Middenstraat. Op de andere hoek had ooit het huisje van Thonis Rijcx's gestaan. Nadat het verdween werd dit (weer?) 'kerkgrond'.

Zijn **oostal** stond op die lege ruimte tussen de huizen, aan het eind van de Kerkstraat, al dan niet gedeeltelijk óp de Kerkstraat. (Jaren later zal de **oostal** worden afgebroken en worden vervangen door een huisje. Nu bevindt zich op die plek de parkeerruimte t.o. de kerk).

Hij woonde in bij zijn (latere) schoonouders, mogelijk al voor zijn huwelijk, maar in ieder geval na zijn huwelijk.

De Middenstraat werd in die tijd nog niet als zodanig genoemd. Pas na 1719 zou het die naam krijgen (het was ook letterlijk de middelste

straat, tussen Voor- en Achterstraat.)

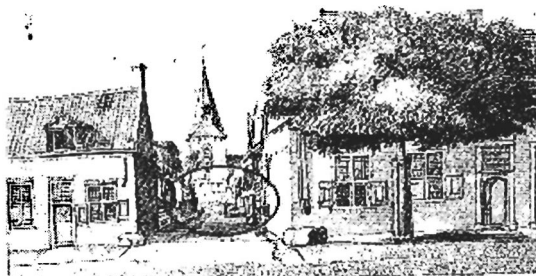
Het was een straat zoals alle 'straten' in die tijd. Niet veel meer dan een vaak modderig pad, waarlangs de huisjes en boerderijen vaak wat schots en scheef naast elkaar lagen.

De Kerk

De kerk zal zeker een rol gespeeld hebben in het dagelijkse leven van Jan.

Het huis lag pal naast de kerk, slechts gescheiden door wat bomen. Door bovengenoemde notatie in kerkelijke boeken, kunnen we vrij precies aangeven waar Jan woonde en werkte.

De kerk speelde een belangrijke rol in het leven van de Woudenbergers. Het was een plaats voor samenkomst. Naast de kerkdiensten werden er ook zaken geregeld.

In cirkel de werkplaats en woning van Jan Steenhoff

Waarschijnlijk zal er een sloot om de kerk hebben gelegen met een of twee **bruggetjes/dammetjes**. De bruggetjes waren door een hek of een rooster niet toegankelijk voor de koeien. Karren, paarden en wagens konden daarom ook waarschijnlijk vanaf de Middenstraat de kerkgrond niet oversteken.

Huisnummers

Er bestonden nog geen huisnummers. De huizen werden beschreven als in het geval van Jan en Gosentje; 'agter de hofstede van Willem Claasz zuidwaarts, **noordw.** de kerk, **westw.** Roel Gosensz, **oostw** **Cornelis** Lambeertsz'

De meeste huizen rond de kerk waren (ooit) boerderijen. Ook stonden er her en der de bijgebouwen, al dan niet als overblijfsel van een voormalige boerderij. Met zo'n bijgebouw wordt bijvoorbeeld een tabaksschuur bedoeld, of een schaapskooi.

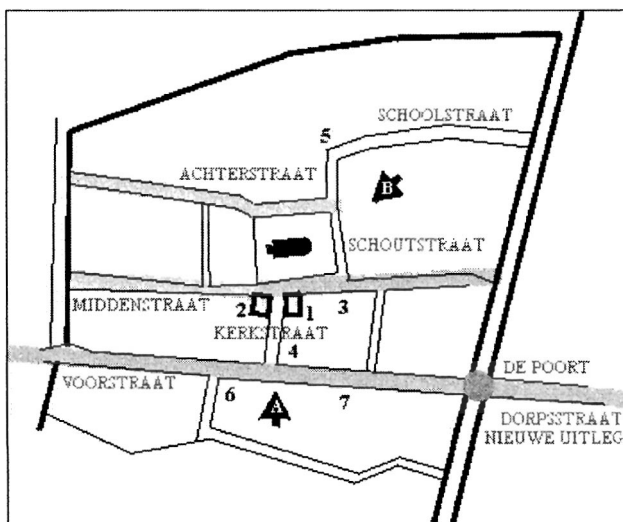
Aan de hand van diverse bestaande Woudenbergse lijsten kunnen we nagaan dat de familie Brom, de rechterburen van Jan en **Gosentje** daar al geruime tijd woonde. Buurman Cornelis Lambertsz Brom was wat ouder dan Jan.

Toen Jan er kwam wonen waren de kinderen Brom nog minderjarig. Buurman Brom kreeg er in de loop van de jaren nog twee panden bij (aan de andere kant).

Het smitshuijs

Op 5 februari 1681 richt Jan opnieuw een verzoek tot de kerkenraad, ditmaal **om een smitshuijs te mogen bouwen aan de gevel van zijn huijs tegen de kerk noordwaarts.**

Ook dit wordt goedgekeurd mits betalende 10 stuivers per jaar. (Blijkens een aantekening in de marge gaat het hier om een huisje op het perceel dat in het kadaster van 1832 sectie B5851586 is genoemd).

Bij de plattegrond; situatie circa 1700

(is niet exact weer te geven)

1. Oostal van Jan Steenhof, vanaf 1677.

Voor circa 1675 woonde hier Theunis Rycxsz. Zijn huisje heeft er tot circa 1675 gestaan.

Daarna was het waarschijnlijk braakliggende grond in eigendom van de kerk.

Na circa 1693 woonde hier Thonis Wildeman. Eigenaar: Hendrik van Geitenbeek.

2. **Huis Roelof Goossensz tot circa 1688.**

Vanaf circa 1676 woonde Jan **Steenhof** hier ook, bij schoonouders in. Vanaf 1681 was er een smederij bij. Vanaf circa 1688 woonden Jan en **Gosentje** er zonder (schoon-) ouders. Hendrina Geitenbeek was vanaf circa 1693 eigenaresse.

3. **Cornelis Lambeerts Brom.**

Het zijn drie panden naast elkaar. Na circa 1693 was Hendrik Geitenbeek eigenaar.

4. **Willem Klaasz (= Voorstraat 29)**

5. **Pastorie**

6. **Jan Petersz, smid, ongehuwd. Van voor 1675 tot na 1690.**

7. **Roelof Goossensz**

woonde **van** circa 1688 tot 1693 niet meer bij Jan, maar in de Voorstraat op nr 9, in huis bij schoenmaker **Cornelis Willemsz.**

Nog een smid

Naast Jan was er dus nog een andere smid was: Jan **Petersz**. Deze was iets jonger dan Jan Steenhof. Wij vinden in genoemde lijsten de naam van deze Jan Petersz **meerdere** keren terug. Hij woonde al voor 1675, als 'jonge ongehuwde man' in de Voorstraat. Daar woonde hij circa 1686 nog. Op een lijst uit 1693 zien we dat hij de twee buurhuizen dan ook in zijn bezit heeft.

Kinderen

Van Jan en **Gosentje** zijn tot nu toe tien kinderen bekend. Niet alle tien zijn gevonden in het doopregister van Woudenberg, omdat dat pas in 1686 aanvangt. Ieder kind dat voor 1686 **geboren/gedoopt** is, staat in ieder geval niet als zodanig in de boeken. Dat ze een kind zijn van het echtpaar Steenhof-Roelofs blijkt uit bijvoorbeeld een vermelding bij een huwelijk of overlijden. Of het blijkt uit een optreden van doop- of huwelijksgetuigen van de kant van **Steenhof / Roelofs**.

De eerste geboorte moet niet lang na het huwelijk (circa 1678) geweest zijn. Van zes kinderen **Steenhof** werden geen doopgegevens gevonden: Hendrik, Rijkje, Willem, Jacobus, Grietje en Gerrigje. Niet alle zes zijn voor genoemd jaar 1686 geboren. De andere vier komen we wel in de doopboeken tegen: **Aert, Petrus of Pieter, Roelof, en Beatrix**.

Merkwaardig dat pas de jongste twee kinderen vernoemd zijn naar grootouders **Goossen**, met wie het gezin zo'n hechte band had.

Mogelijk waren er eerder kinderen geboren met die naam, maar tussentijds weer overleden.

Officieel bewoner in de Middenstraat

Met de geboorte van de kinderen wordt het krapper in huis. We zien dan ook de schoonouders Roel en **Beatris** Goossensz in deze jaren verhuizen. Vanaf circa 1688 woonden ze een straat verder, in de Voorstraat op nummer 9, bij schoenmaker Cornelis **Willemsz** in huis. Ze blijven daar tot hun dood wonen. **Roelof** overlijdt circa 1693 en hij wordt begraven in de kerk. (Zijn grafsteen is nog steeds te vinden in het looppad van de kerk.) Zijn weduwe **Beatris** blijft, ook tot haar dood, in de Voorstraat wonen. Vanaf dan wordt Jan Hendriksz als bewoner van de Middenstraat vermeld.

In 1690 lezen we dat vader Jan aangesteld is als diaken. Op 15 april 1690 tekende Jan een brief namens de diakonie. Daaruit blijkt dat hij niet kon schrijven. Hij gebruikt een "Merk" - kruisteken

Logiesgeld

Wij hadden het al over het Logiesgeld. Deze belasting werd geheven naar draagkracht. Het is bekend dat Jan in 1682 meer Logiesgeld betaalde dan hij in 1691 deed. Daaruit kunnen we opmaken dat zijn welstand na 1681 is afgenomen.

Haardstedengeld

In 1693 staat Jan vermeld op de lijst waarop degenen staan die 'Haardstedengeld' (soort belasting) moeten betalen. Die belasting had te maken met het aantal haardsteden (**vuurplaatsen/haarden/schoorstenen/rookgaten/schouwen/ovens**).

Het ging om plaatsen waar vuur gestookt mocht worden of waar rook uit kwam. Deze belasting was bijna een eeuw in gebruik.

Jan had twee haardsteden in gebruik waarvoor hij betaalde.

Hij is zowel **'eygr. als bruycker'**, eigenaar en gebruiker, en het is **'bij de selve opgegeven'**, hij heeft het zelf opgegeven.

Waarschijnlijk werd één van de haardsteden gebruikt voor het smeedwerk.

De Poort van Woudenberg

Een belangrijke ontmoetingsplaats in het dorp was De Poort, het centrum van de dorpskern.

Op deze viersprong lag een klein pleintje. De mannelijke bevolking hield zich in de vooravond bij voorkeur hier op. Er werd gekeuveld

over het dorp en de bewoners. Er werd van gedachten gewisseld over de Woudenbergse meisjes. Vader Jan en zijn zonen zullen hier menig pijpje gerookt hebben.

In de 18e eeuw zal aan het pleintje een postkantoor worden gebouwd. Van het gemoedelijke pleintje is niets meer over.

Jan overlijdt

In verschillende schriftelijke stukken blijft de naam van Jan Steenhoff voor komen tot 1699.

Dominee Van Toll noteerde in 1690 als lidmaten: "Jan Hendrikse" en "Gosentje Roelofs". Achter Jans naam is later geschreven "obiit" (is overleden) zonder datum.

In notities, waarin het familiegeld van Woudenberg is bijgehouden, komt Jan voor tussen 1688-1699. Zijn weduwe tussen 1699-1705. Hieruit kunnen we vrijwel zeker opmaken dat Jan is overleden in 1699. Van na die tijd weten we dat **Gosentje** als weduwe nog steeds in het oude huis woonde tot 1705.

De jaren erna

Na het overlijden van Jan worden de volgende ontwikkelingen opgetekend. Het gezin blijft wonen in de Middenstraat.

Het is mogelijk dat oudste zoon **Hendrik** het smeedwerk van zijn overleden vader overneemt. Waarschijnlijk heeft hij dat al eerder gedaan. Hendrik is bij het overlijden van vader Jan circa 20 jaar oud.

Hij heeft kennis aan een meisje uit Woudenberg, Geertje de Bree. Geertje woont naast oma Roelofs in de Voorstraat.

Haar vader is ook smid. Hendrik en Geertje trouwen in 1705 en **gaan/blijven** wonen bij moeder **Gosentje** in de Middenstraat.

In een volgend nummer van 'Oud Woudenberg' zullen we aan die twee meer aandacht geven.

Diezelfde tijd (1706) trouwt in Woudenberg dochter **Grietje**, met Hendrik Franken van Holten. Ze is op dat moment circa 22 jaar. Grietje en haar man gaan wonen in het Woudenbergse Geeresteijn. Tussen 1707 en 1713 worden drie dochters en een zoon geboren met de naam 'Van Holten'.

Vanuit die tak zijn er nakomelingen met de namen Eijkelkamp, Meerbeek, De Greef, Van Veenendaal bekend.

Wéér wat later (1708) trouwt in Utrecht dochter **Gerrigje**, met Abraham Marinus. Haar moeder **Gosentje** geeft schriftelijk

toestemming. De proclamatie van het huwelijk was in Amsterdam. Bruidegom Abraham woonde op dat moment aan de Trans, in Utrecht. Tussen 1746 en 1752 is Gerrigje lidmaat van de Ned. Herv. Kerk in Woudenberg. Waarschijnlijk woonde ze die jaren ook in Woudenberg. Het echtpaar is later verhuisd naar Leusden. Aldaar komt Abraham in 1756 te verdrinken. "Op den 23 maart 1756 heeft het hof, scout en de gerege van Leusden geannonceert om het verdronke lichaam van Abraham Marinus oud omtrent 76 jaren te mogen schouwen, *mids de schouwcedulle* denhove persoonlijkversendend.

Gerrigje zal in de nazomer van 1761, in Woudenberg overlijden. We weten niet hoe oud ze toen was, maar het moet ouder dan zeventig geweest zijn!

Van zoon **Jacobus** weten we het volgende.

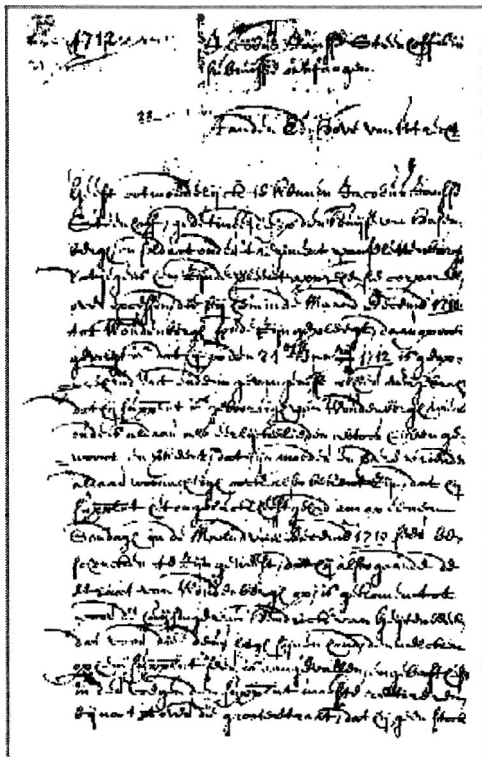
Omstreeks 1709 moet hij het ouderlijk huis verlaten hebben. Hij werd toen, al dan niet vrijwillig soldaat. Er is een document, opgemaakt in 1712, over Jacobus Steenhof, die zich heeft misdragen. Wanneer Jacobus dat niet had gedaan, was zijn bestaan nooit meer opgevallen! Het verhaal is als volgt:

Jacobus dient in het Regiment van Plettenburg onder commando van Gysbert Philip Jakob, baron van Hardenbroek, oudste zoon van Gysbert van Hardenbroek, Heer van Woudenberg van 1671 tot **1685** en Anna Maria van **Marlot**.

In december 1710 liep soldaat Jacobus over straat in Woudenberg, mogelijk nadat hij in de herberg 'Het Rad van Avontuur', tegenover de Schans, enkele versnaperingen had genoten.

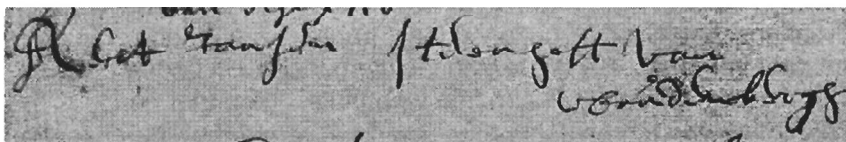
Ter hoogte van de Poort passeerde hij het 'Grote Huis op den Hoeck' waar Hendrik Gerrits van Geijtenbeeck herberg hield en woonde met vrouw en 9 kinderen.

Hier begon het drama: de hond van Geijtenbeeck vloog luid **blaffend** op Jacobus af onder de spottende ogen van twee (jonge) meisjes Geijtenbeeck. Hij vluchtte achterlangs het grote huis naar de smederij van zijn vader vlak tegenover de kerk. Door deze 'vernedering' en zijn dronkenschap raakt hij buiten zinnen, haalt bij zijn moeder zijn degen en gaat verhaal halen bij de Van Geijtenbeecks. Hij bedreigt die en veroorzaakt vernielingen aan hun woonhuis. Hieronder een afbeelding van het originele procesverbaal, waaruit blijkt dat Jacobus wordt veroordeeld tot het betalen van een schadevergoeding van 200 gulden + de kosten van de voeding tijdens zijn hechtenis.

Proces verbaal van het gebeuren

Zoon **Aert** neemt na het overlijden van zijn broer (1712) de ouderlijke smederij over. Waarschijnlijk is Woudenberg te klein voor zijn avontuurlijke geest, want in mei 1716 gaat hij, **Arij Jansz Steenhoff**, 28 jaar oud, als soldaat op reis met het (VOC-)schip "Herstelde Leeuw" naar Batavia. Hij kwam bijna vijf maanden later aan in Kaapstad. Het schip vertrok weer op 11 oktober 1716 en komt aan te Batavia op 10-01-1717. Er was een bemanning aan boord van 225 personen. Daarvan zijn 168 matrozen en 57 soldaten. De kapitein was Jacob Wijsvliet. Alle soldaten kregen f 3,00 handgeld voor 2 maanden.

Handtekening van Aert Jansz in een VOC document

Aert is in augustus 1719 overgeplaatst naar **Malakka**. In de "Verzoekboeken" vinden we zijn verklaring dat er f 15.00 betaald moet worden aan Marie Esse van Wijck. Mogelijk was dit zijn echtgenote.

In de jaren erna belandt Aert in de gevangenis. Op 30 september 1722 wordt hij in de gevangenis in **Malakka** geradbraakt. In het soldijboek vinden we dat er jaarlijks f 30.00 overgemaakt wordt aan Marie Esse van Wijck. Aert is 34 jaar oud geworden.

Moeder Gosentje overlijdt

Tot rond 1714 vinden we moeder **Gosentje** nog terug in allerlei aantekeningen. Ze betaalde het 'logysgeld' (van 1700 tot 1714), gaf schriftelijk toestemming voor een huwelijk (1708), wordt genoemd in een document betreffende zoon **Jacobus** (1710) en was doopgetuige (1706, 1711, 1713). Na 1714 komen we haar niet meer tegen. Daaruit valt op te maken dat ze rond dat jaar is overleden.

Hier eindigt het eerste deel; zoals al is vermeld zullen we in een volgend nummer nader kennis maken met enkele andere nazaten van **Jan Steenhoff**.

Bewerkt door *Emil Veldhuis (Wim de Greef en Henk Moesbergen corrigeerden enkele historische onjuistheden)*

Bronnen die gebruikt werden door de heer *Ton Steenhoff*:

'Over geschiedenis en volksleven van Woudenberg' - Dr. de **Beaufort** en L. **Jansen**, Den Haag 1969

'Huisgezinnen **Woudenberg** 1675' - deel 11 Historische toeg. Gelderse vallei

'Haardstedengeld gerecht Woudenberg 1693' - deel 12 Historische toeg. Gelderse vallei

'Oudschildgeld gerecht Woudenberg 1686' - deel 12 Historische toeg. Gelderse vallei

'Dopen **geref.gem.** Woudenberg 1686-1702' - deel 5 Historische toeg. Gelderse vallei

'De eerste aanzet tot ontginning van Woudenberg, Ter recognitie', - C. **Dekker**, **A'dam** 1987

'Het **Westerwoud**', - **Scarpenzele** II 1994

Bijdragen en Mededelingen ver. **Gelre** DXIV (191 I)

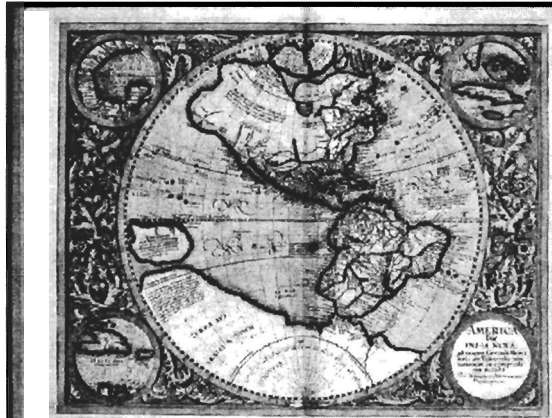
'Ned. Historiën' nov 1994 - W. **Boxma**

'Apeldoornse Courant' 08-01-1994

4. Historische avond: dinsdag 23 november.

In gebouw **Eben Haezer** aan de **Middenstraat** zal op **dinsdag 23 november** een historische avond worden gehouden, die deze keer zal worden verzorgd door de heer **H.Th Drenth** uit **Amersfoort**. Het onderwerp is **Historische Cartografie**. Hij zal vertellen en dia's laten

zien over de ontwikkeling van het westerse cartografisch wereldbeeld en de (bescheiden) rol van de Nederlanders daarin, zoals die van Ortelius. Bekend is de Atlas van Mercator van de gelijknamige Vlaming. Prachtige dia's zijn er ook over het wereldbeeld van de Babyloniërs, Grieken en de Romeinen, van de veelal sterk door de religie beïnvloede Middeleeuwse weergave en van 15^e, 16^e en 17^e eeuwse wereldkaarten, op basis van informatie van Spaanse en Portugese ontdekkingsreizigers. Een illustratie van hoe het wereldbeeld veranderde, zich uitbreidde en steeds completer werd.

De wereld van Mercator

Een interessant onderwerp waarin u zich wellicht nooit heeft verdiept, maar waarbij veel mooie dingen te bewonderen zijn. Vol verwachting klopt ons hart. Het uwe ook? Noteer de datum! U zult er veel genoeg aan beleven.

De zaal is open om half acht en u wordt ontvangen met een gratis kopje **koffie**. De avond begint om acht uur.

5. Hoe mooi het was in Delft.

Op donderdag 16 september was het jaarlijkse uitstapje. Deze keer naar Delft, een stad met veel historie. Om half tien arriveerden we, na een voorspoedige reis, bij de Prinsenhof. In de 'Nonnerie', in de catacomben onder de Prinsenhof, werd eerst genoten van een kop koffie met een stuk heerlijk gebak. De Prinsenhof is gevestigd in het voormalige Sint Agathaklooster. We bezochten natuurlijk, onder leiding van gidsen, de voormalige residentie van **Willem** van Oranje.

Indrukwekkend waren de kogelgaten in de wand onder aan de trap waar Willem van Oranje in 1584 door Balthasar Gerards werd vermoord.

Daarna werd een bezoek gebracht aan de Oude Kerk met vele grafmonumenten van bekende Nederlanders, zoals Maarten Harpertszoon Tromp, Anthony Huygens, en Piet Heyn. Ook de preekstoel uit 1548 oogstte aller bewondering. Opvallend was een gebrandschilderd raam dat herinnert aan Renswoude.

Daarna was het tijd voor een uitgebreide lunch in 't Raedthuys' aan De Markt. ' Middags gingen we naar de Nieuwe Kerk. Bijzonder interessant was de uitleg over het onlangs helemaal gerestaureerde praalgraf van Willem van Oranje. Tot slot kon iedereen nog even een uurtje vrij besteden. Tegen vijven was het centraal verzamelen bij de Nieuwe Kerk om daarna gezamenlijk naar de Prinsenhof terug te wandelen. Tijdens de terugreis verraste de voorzitter allen op een quiz. Tegen half zeven arriveerden we weer aan de Schans en konden terugzien op een bijzonder geslaagde dag.

Ody Honders

6. Van de Bestuurstafel.

De heer Mees de Man is aangetreden als bestuurslid van de Stichting Oud Woudenberg in de plaats van mevr. Mien Blokhuis die begin dit jaar aftrad.. Hij krijgt een bijzondere taak binnen de door de Stichting OW afgevaardigde commissie die deelneemt aan de werkgroep hoeve 'De Beek'. Per 1 januari 2005 zijn de heren Hans Wildschut en Wim Kok aftredend en niet herkiesbaar. Wij hopen ook dat hun plaatsen weer spoedig worden bezet.

Ten slotte: Contributie

Jaren lang is onze contributie gelijk gebleven. Dat kon omdat alles wat de stichting doet, gedaan wordt op basis van vrijwilligerswerk. Maar de kosten stijgen wel jaarlijks en de inkomsten houden daarmee al lang geen gelijke tred meer. Sinds enige jaren geven we 'Oud Woudenberg' uit; daarmee kunnen we zeker voor de dag komen, zal zeker ook uw mening zijn. Ook in het kader van archivering moeten er ook nogal wat kosten gemaakt worden.

Het bestuur heeft daarom besloten om de aan u gevraagde bijdrage te verhogen tot minimaal €10 per jaar. Wij nemen aan dat u daarvoor begrip hebt. Het bestuur zal, door u gesteund, zich dan kunnen blijven inzetten om het erfgoed van Woudenberg zo goed mogelijk te bewaren en erover te publiceren.

7. Portretten Jan de Lange en Cornelia Hoogendoorn

Mevrouw G. Wolswinkel-de Lange, weduwe van ons oud-bestuurslid C. Wolswinkel, Rumelaarseweg 2, schonk de Stichting Oud-Woudenberg twee grote portretten (40 cm hoog en 30 cm breed) van haar grootouders Jan de Lange en Cornelia Hoogendoorn.

Jan de Lange werd geboren te Kockengen op 11 juni 1846. Hij trouwde in 1867 met Cornelia Hoogendoorn, geboren 7 april 1842 te Zevenhoven.

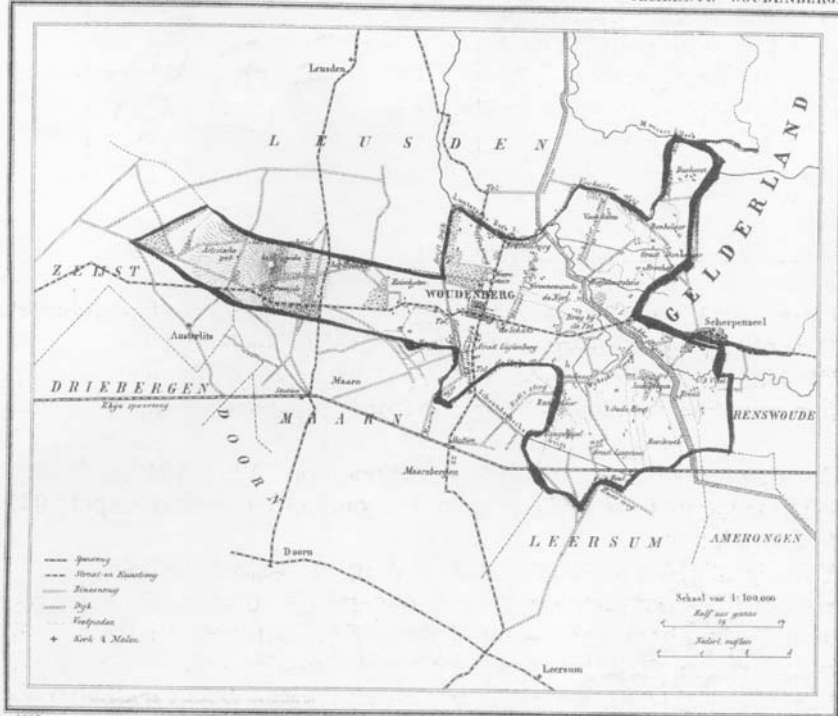
Van zijn stiefvader Dirk **Verbeek**, boer op Ravesloot (op het Heetveld), hoorde Jan dat Klein Geerestein te huur was. Zo werd hij in 1868 daar boer. Jan overleed al in **1895**. Toen zoon **Pieter** in 1912 ging trouwen, verhuisde moeder Cornelia naar een huis in de Voorstraat. (In dit pand is nu een Chinees restaurant gevestigd). Hier overleed zij in **1922**.⁴

Wim de Greef

⁴ C. Wolswinkel, Wolswinkel-De Lange Stamreeksen, Woudenberg 1996.

PROVINCIE UTRECHT.

GEMEENTE WOUDEBERG.

1865

Uitgave van Hugo Springer te Leeuwarden.

NO 2000 Insanece.